

**Prof. PhDr. Alexander Ruttkay, DrSc., Archeologický ústav SAV, Akademická 2, 949 21
Nitra, oponent habilitačnej práce**

**Posudok na habilitačnú prácu PhDr. Stanislavy Gogovej, PhD.
„Kostolný cintorín v Krásne. Tribečské spoločenstvo vo vrcholnom stredoveku“.
Nitra 2013, 128 strán, ISBN 978-80-7435-274-4**

Osobitným okruhom výskumných prác v archeológii sú tie dávnejšie výskumy, ktorých výsledky sa z rôznych dôvodov odlišujú od poznatkov získaných pri neskorších odkryvoch vedených s väčšou skúsenosťou a lepšími možnosťami modernej dokumentácie. Staršie nálezové fondy, napriek zložitosti ich dostupnosti pre odborné spracovanie, alebo pre čiastočnú nedôveryhodnosť výpovede pre odborníkov, nesmú upadnúť do zabudnutia. Okrem prínosov pre samotné vedecké poznanie dávnej minulosti je tu prínos aj v oblasti prezentácie výskumov v múzeách alebo priamo v teréne a teda v upevňovaní historického vedomia obyvateľstva a pri výchove nových generácií odborníkov aj o pestovanie rešpektu k práci a výsledkom predchodcov, ale aj vedomie, že pokrok v poznávaní ide cez korektnú, no nevyhnutnú kritickú analýzu..

Téma a ciele habilitačnej práce Dr. S. Gogovej sú mi známe a som s nimi spokojný. Ide o objektivizáciu výsledkov dôležitého výskumu pri kostolnom cintoríne v Krásne, ktorý sa uskutočnil v rokoch 1952-54. Nosnou líniou práce je systemizácia poznatkov o stredovekej fáze pochovávaní. Je to výskum, ktorý bol síce už dávnejšie publikovaný, hlbší pohľad pri doterajších pokusoch využiť zverejnené výsledky však prezradil nevyužitú aspekty v dokumentácii a naznačil možnosti prehĺbiť, alebo modifikovať interpretačné postupy. Autorský výber S. Gogovej sa ukázal ako veľmi správny. Ide aj o osobnostné danosti autorky – zmysel pre trpezlivú a presnú prácu pri komparácii pomerne veľkého počtu vzájomne sa prekrývajúcich a protirečivých faktov a indícií.. Autorka sa mohla oprieť aj o nový prvok v poznávacom procese, o dlho takmer nezvestný – zhodou šťastných okolností opäť identifikovaný – pôvodný plán výskumu, na ktorý mohla napojiť ďalšie dôležité dokumentačné pramene. Vďaka jej úsiliu sa podarilo v niekoľkých stupňoch analýz objasniť chronológiu cintorína, časovo zoradiť cenné nálezy materiálnej kultúry, najmä šperkov o ozdôb tela.

Publikovaná habilitačná práca predstavuje súhrn výsledkov doterajších analýz a kvalifikačných prác autorky a syntetizujúce začlenenie výskumu v Krásne do kultúrnohistorických súvislostí v širšom geografickom teritóriu. Možnosti moderných metód

boli v tomto prípade vymedzené na použitie počítačovej databázy a následnej štatistickej analýzy hrobov a ostatkov materiálnej kultúry v nich. Išlo tu napr. aj o overenie vertikálnej a horizontálnej stratigrafie, identity mincí ako kritéria datovania (možnosť „pomiešania“ nálezov pri konzervácii a pod.). Antropologické určenie kostier a geologického pôvodu náhrobných príkrovou nebolo možné ex post verifikovať.

S. Gogová vykonala uvedené zdĺhavé kriticko-analytické prípravné postupy s veľkým úsilím a aj keď v samotnej práci sa o nich zmieňuje len okrajovo, konštatujem, že toto jej úsilie predstavuje základ posudzovanej práce prispievajúcej k zvýšeniu transparentnosti poznatkov o tejto už klasickej lokalite.

V práci sú zaujímavé údaje o stredovekých dejinách Krásna a okolia, o podnetoch, ktoré viedli k realizácii výskumu a o dávnovekom osídlení v katastri obce. Pázmányove zoznamy fár odzrkadľujú situáciu z konca 14. stor., o niečo staršia zmienka o fare v Krásne sa však vyskytuje v súpise pápežských desiatkov z roku 1332-1337.

Autorka spracúva s patričnou skúsenosťou a erudíciou problematiku prikostolného cintorína. Z celkového počtu odkrytých hrobov 1609 je počet stredovekých hrobov 1244 (z toho 114 pod náhrobnými balvanmi) a novovekých 365.

Pri rozbere pohrebného rítu sa zaoberá napr. s povrchovým označením hrobov (náhrobné príkrovy, rovy a pod.), úpravou hrobových jám, s prehľadom orientácie a polôh uloženia mŕtvych v hrobe.

Jadrom práce je analýza pamiatok hmotnej kultúry v hroboch a tu autorka prejavila v najväčšom rozsahu . kritický a integrujúci analytický prístup k nálezovému fondu. Nálezový materiál člení na predmety dennej potreby a zbrane, na šperky, ozdoby a súčasti odevu, mince a napokon aj na keramiku. Do popredia však treba postaviť mince, ktoré sú tu nielen súčasťou pohrebného rítu, tým známym a rozporným „obolom mŕtvych“, ale – a to snáď predovšetkým - datovacím kritériom pre veľký súbor iných nálezov. S. Gogová vyčlenila signifikantné nálezové súbory datované mincami podľa jednotlivých horizontov pochovávania v stredoveku. Na základe porovnania s novšími analýzami tohto typu možno vylúčiť niektoré kombinácie v spoločnom výskyte nálezov. V prípade Krásna mohlo dôjsť zrejme k zámene nálezov už vo fáze terénneho výskumu, alebo pri laboratórnom spracovaní. Autorka na tieto nezrovnalosti poukázala s tým, že ide o prvky málo pravdepodobné, atď. Vyhýba sa ostrým vyjadreniam, čo je síce sympatické, no je nesporné, že spresnenie týchto prvkov patrí k cieľom práce.

Diskusiu si zaslúži klasifikácia predmetov dennej potreby a ojedinelých militárií, Kým nože, alebo aj kosáky môžu byť skutočnou súčasťou hrobového inventára, nemožno vylúčiť,

že v tomto období mohlo ísť aj o magické poslanie železných predmetov, čo napokon platí aj pre nálezy kľúčov. Nálezová situácia s výskytom ihiel môže naznačovať spínanie pohrebných rubášov, s čím sme sa stretli aj na iných lokalitách. Hrot strelky nie je datovacím kritériom, keďže môže ísť o starší nález v sekundárnej polohe.

Významnou časťou práce je kapitola o šperkoch.. Tento druh predmetov patrí k autentickým častiam pohrebnej výbavy, funkcia predmetov je už viac-menej známa a šperky sú aj pomerne spoľahlivým datovacím prostriedkom. Z hľadiska vypovedacej schopnosti je ich však potrebné posudzovať spoločne so skupinou ozdôb a súčastí odevu. Napokon aj náčrt k časti o šperkoch – od horizontu Bjelo-Brdo až po prienik gotickej „módy“ do ľudového prostredia svedčí o vývoji štýlov, ktoré sa prejavovali v šperkoch, odievaní i v ozdobách tela.

Časti o šperkoch a ozdobách tela obsahujú kritický typologický prehľad, dobrý postreh a primerané využitie poznatkov z dostupnej literatúry a pozorovaní na iných výskumoch pohrebísk. Dobre sú urobené pasáže o prsteňoch, v častiach o vlasových krúžkoch sa odzrkadľuje nejednotnosť terminológie, čo je však slabinou celého odboru – archeológie včasného a vrcholného stredoveku. Kladne hodnotím, že S. Gogová nevynechala v práci dôležitú skupinu nálezov z hrobov zo 14. – 15. stor., ako sú nášivky odevov, opasky s prackami, alebo bez nich a šatové spony - agrafy, ktoré sa neraz označujú ako pracky..

V kapitole o minciach po stručnom prehľade o vývoji funkcie „obolu mŕtvych“ obracia pozornosť na datovaciu schopnosť mincí vo vzťahu k chronológii cintorína a jednotlivých typov nálezov. Konštatuje, že zo 163 mincí predstavujú najväčší počet razby z prvej polovice 13. stor. Najstarší zistený horizont pochovávania patrí na začiatok 12. stor. Dr.. Gogová však už predtým, na základe spomenutého plánu výskumu mohla konštatovať, že značná časť stredovekého cintorína, najmä úseky vnútri ohrady zo 16. stor. , teda v blízkosti kostola nebola preskúmaná. V týchto úsekoch totiž bolo novoveké pochovávanie tak intenzívne, že stredoveké hroby – a tu sa mohol nachádzať aj ich najstarší horizont - boli úplne rozrušené. V každom prípade autorka vyvodila správny záver, že analýza predmetov materiálnej kultúry na tejto lokalite neznamená možnosť stanoviť počiatky pochovávania, k čomu dodávam, že nie je dostatočná ani pre datovanie najstaršej fázy kostola.

V kapitole o minciach hodnotím snahu štatisticky dokumentovať miesto uloženia mincí pri mŕtvych. (93 mincí). Priemerná situácia v 12. – 15. stor. je podobná, ako na iných podobných lokalitách, zmeny v dominantnom uložení v tomto časovom rozpätí na hrudníku, príp. v ústach, v rukách, alebo na bruchu však vzorka z Krásna neumožňovala.

V kapitole o keramike dominujú kostry drobných detí v nádobách zo 16. – 17. stor. Aj keď chronologicky tento jav nepatrí k téme práce, je zrejme tak zaujímavý, že autorka sa o

ňom zmieňuje. Túto časť by som nechcel hodnotiť, zrejme však ide neraz aj o využitie hrncov zastupujúcich v prípade malých kostičiek drevenú truhlu, ktorá práve od v 16. – 17. stor. stáva sa všeobecnou súčasťou uloženia mŕtvych aj v ľudovom prostredí.

Záver práce predstavuje chronologické zhodnotenie nálezového materiálu a kultúrno-historické postavenie lokality. Autorka zhrnuje výsledky analýz a konštatuje, že až do 13. stor. sa vyvíjajú viaceré prvky koreniace v tzv. bjelobrdskom štýle, od druhej polovice 13. stor. a najmä v 14. stor. nastáva prelom spôsobený mestskou remeselnou výrobou a prenikaním gotickej módy aj do dedinského prostredia.

Štruktúra habilitačnej práce je správna, metodický postup pri jej spracovaní tiež. Obrazové prílohy sú funkčné a selektívne, dopĺňajú názorne text. Zoznam literatúry obsahuje hlavné práce, ktoré k špecifickej téme stredovekých prikostolných cintorínov na našom území patria. Veľmi užitočnou prílohou je už viackrát spomínaný plán pohrebiska.

Celkove hodnotím habilitačnú prácu Dr. S. Gogovej s dôležitou témou, dobrou koncepciou a s preukázanými schopnosťami v tvorivej vedeckej práci veľmi kladne.. Na tému práce nadväzuje aj habilitačný spis autorky, v ktorom sa odzrkadľujú jej úspešné vstupy aj do oblasti muzeológie.

Habilitačnú prácu PhDr. Stanislavy Gogovej, PhD. „ Kostolný cintorín v Krásne. Tribečské spoločenstvo vo vrcholnom stredoveku“ odporúčam s plnou zodpovednosťou prijať ako základ pre udelenie vedecko-pedagogickej hodnosti „docent“ vo vednom odbore archeológia.

Nitra, 15. 2. 2015

Prof. PhDr. Alexander Ruttkay, DrSc